

NEKOLA, Martin: *Petr Zenkl. Politik a člověk*
Mladá fronta, Praha 2014, 448 stran

PhDr. Petr Zenkl (1884–1975) byl téměř současníkem dnes stále ještě žijících příslušníků starších generací. Přesto svět, ve kterém se pohyboval, se zdá být neodvratně zašlý a beznadějně ztracený. Připomeňme dvě epizody z recenzované knihy: student reálného gymnázia v Táboře, povzbuzován svým učitelem Josefem Vycpálkem, zaslal anonymně své verše obdivovanému Jaroslavu Vrchlickému. Národní bard je nehodil do koše, sešel se s chudým mladíkem, kterého zpočátku poněkud „cimrmanovsky“ považoval za dívku (pod dojmem procítěnosti poslaných veršů), a stal se od té doby jeho rádcem a ochráncem (s. 18–20). Přitom hned na začátku poznal, že Zenklův talent je jiný než poetický. A druhá momentka: Petr Zenkl nejednou vyzýval občany na schůzích karlínské městské rady, jejímž členem byl od roku 1911, aby se nespolehali na úřady, ale sami poukazovali na nedostatky a podávali návrhy na zlepšení, aby se zajímali o věci veřejné (s. 42). Jednání profesora Vycpálka, básníka Vrchlického i mladého zastupitele Zenkla by asi většina z našich spoluobčanů považovala za podivínské, ba přímo bláznovské. Přesto jsem přesvědčen o tom, že Zenklův život nabízí řadu momentů, které mohou být i pro nás inspirující.

Zpracování prvního uceleného životopisu Petra Zenkla monografickou formou se ujal absolvent politologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze PhDr. Martin Nekola, Ph.D. (nar. 1982), jehož odborný a publicistický zájem patřil dosud spíše atraktivním problémům druhé světové války¹ nebo světa výzvedných služeb.² V přibývajícím seznamu jeho prací jsme ovšem v poslední době mohli zaznamenat důkazy jeho vážného příklonu k problematice československého exilu po roce 1948.³ Je třeba říci, že nelehkého úkolu se zhostil se ctí. Struktura recenzované publikace je promyšlená. Výklad se odvíjí po chronologické ose, časové hledisko ovšem autor kombinuje s věcným, což mu dovoluje se některým oblastem věnovat důkladněji a komplexněji. Knihu rozdělil do čtyř částí – první zahrnuje období před Zenklovým vstupem do politiky, následují dvě éry jeho působení v politice komunální a celostátní a publikaci uzavírá analýza jeho působení v exilu.

Autor neopomíjí žádnou z životních rolí Petra Zenkla. Vidíme ho v rodinném prostředí (přičemž se nám dostane také letmo načrtnutého obrazu muže – „čiperného milovníka“, majitele modrých očí, který uměl ocenit krásu žen, s. 205–206), poznáme jej při výkonu učitelského povolání, odhalíme jeho sklony literární i jeho

1 Srov. NEKOLA, Martin: *Hitlerovi satrapové*. Naše vojsko, Praha 2008; Týž: *Mocní Třetí říše*. Naše vojsko, Praha 2010; Týž: *Vyslanci bábkového kříže*. Naše vojsko, Praha 2011.

2 Týž: *Operace Kondor. Latinská Amerika ve spárech CIA*. Epoque, Praha 2012.

3 Týž: Za osvobození „porobených národů“. Politické organizace protikomunistických exilů ze středovýchodní Evropy a Balkánu ve srovnání. *Soudobé dějiny*, 2012, roč. 19, č. 1, s. 37–70. Za zmínku stojí rovněž pramenoznačkové studie, publikované v *Archivním časopise*: Týž: Zpráva o fondu Jaromíra Smutného na University of Columbia v New Yorku. *Archivní časopis*, 2012, roč. 62, č. 2, s. 181–187. Týž: Zpráva o pozůstalosti Oty Hory. *Archivní časopis*, 2013, roč. 63, č. 1, s. 53–65; Týž: Zpráva o pozůstalosti Edmunda Řeháka. *Archivní časopis*, 2013, roč. 63, č. 2, s. 214–221; Týž: Zpráva o fondu Františka Klátily. *Archivní časopis*, 2013, roč. 63, č. 4, s. 375–383.

kulturní rozhled, podíváme se nad jeho znalostmi filologickými a láskou k rodnému jazyku, oceníme jeho novátorské působení při tvorbě sociální legislativy a jejím praktickém uplatňování a konečně jej budeme provázet na závratně stoupající (a po únoru 1948 upadající) politické dráze. Autor nás uvádí do prostředí známých, ale i těch poměrně neprobádaných. Nové informace přináší například popis Zenklova věznění v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald, dosud zcela neznámá byla jeho role propagátora spolupráce slovanských národů v meziválečném období a svou nespornou hodnotu má rovněž výklad o Zenklově úloze v protikomunistickém exilu po roce 1948.

Naskýtá se přirozeně otázka, nakolik mohl mladý politolog a historik obsáhnout všechny oblasti, v nichž se hyperaktivní Petr Zenkl pohyboval. Odpověď je nasnadě – Martin Nekola nemohl kontexty Zenklova působení analyzovat na všech místech monografie ve stejné hloubce a šíři. Připomeňme jen, jak složitou a dosud jen málo probádanou je například problematika sociální politiky a péče za první republiky. Přesto právě zde přispěl autor k posunu poznání například popisem Zenklovy práce na postu ředitele Ústřední sociální pojišťovny, některými postřehy o úloze, kterou sehrál při založení Masarykových domovů v Krči a při zavádění systému nouzových prací pro nezaměstnané a dalších protikrizových opatření. Autor jako by někdy „vy-preparoval“ svého hrdinu z dobových souvislostí a zkoumal jej izolovaně pod drobnohledem. Tento dojem posiluje i fakt, že Nekola používá hojně Zenklových vzpomínek⁴ a dalších egodokumentů, což jej přirozeně vede k pohledu ze zorného úhlu hlavní postavy děje. Ne vždy porovnává tyto prameny s archiváliemi jiné provenience, což ovšem může být v některých případech způsobeno absencí pramenů nebo jejich nepřístupností.

Jako pozitivum hodnotím, že Martin Nekola formuloval své závěry strážlivě a s vědomím omezenosti poznání. Sympatický je rovněž jeho poutavý vypravěčský styl, který nenudí, ale naopak vtahuje čtenáře do děje. Vyprávění však někdy sklouzne k hovorovým, nespisovným výrazům, které jinak kultivovaný výklad ruší.⁵ Na začátku knihy autor adresuje poděkování řadě osobností, jež mu poskytly pomoc při zpracování textu – namátkou uvedu alespoň Mojžíra Povolného, Pavla Machotku či Martina J. Stránského. Kniha však podle všeho neprošla klasickým lektorským řízením, které by pomohlo odstranit nejen některé prohřešky stylistické či pravopisné (hrubá chyba uprostřed s. 245)⁶, ale i občasné omyly faktografické. Nejen například přesné tvrzení, že z problémů velké hospodářské krize těžila především Komunistic-

4 Je pozitivní, že autor se nespokojil s knižním vydáním paměti ZENKL, Petr: *Mozaika vzpomínek*. Centrum pro československá exilová studia, Olomouc 1997. Sáhli po rozsáhlejší verzi vzpomínek, uložené: *Národní archiv*, f. Archiv Československé strany národně socialistické – pozůstalost Libuše Drobílkové.

5 Například na s. 176 hovoří o *vyživných soustech* pro Zenklovy pomlouvače, na s. 312 se *zasekla* jednání na nějakém problému, na s. 328 *prošumělo* [...] *ujišťování o blížící se dohodě*, na s. 356 *pumpuje peníze* CIA do exilových organizací, na s. 378 se *vyjednává o restartu* národně socialistické strany v exilu, na s. 384 se píše o *trouchnivějící rakousko-uherské monarchii*.

6 Ponechám-li stranou tuto hrubou chybu, jako rodáka z Havlíčkova (nikoli Borovského) Brodu mě pochopitelně zabořila nejvíce nesprávně zkrácená varianta jména Karla Havlíčka Borovského (s. 34), kterou raději ani nebudu opakovat.

ká strana Československa (s. 62). V dlouhodobé perspektivě KSČ prožitku sociální nespravedlnosti v letech krize využila, ale bezprostředně z ní profitovaly především protirepublikánské, fašizující proudy v prostředí nečeských národností. Připomeňme jen vítězství Sudetoněmecké strany ve volbách v roce 1935. Jako příklad faktického omylu uveďme, že Josef Schieszl nebyl v roce 1938 kancléřem (s. 104), ale přednostou politického a legislativního odboru Kanceláře prezidenta republiky. Ilegální časopis *V boj!* bych potom rozhodně neoznačil za „stranickou tiskovinu“ (s. 124). A Klement Gottwald nebyl předákem „žičkovských“ (s. 196), ale „karlínských kluků“ (podle sídla strany v tehdejší Královské, dnes Sokolovské třídě č. 13).

Některá tvrzení autor ne zcela dostatečně dokládá či dokumentuje – např. na s. 112 uvádí, že Hubert Masařík po Mnichovu tolik bažil po funkci ministra zahraničních věcí, že se *údajně* [...] *neštítel záluďných úskoků a porušování dohod s politickými partnery*. Tak vyhocené tvrzení by bylo záhodno důkladně doložit a případně je konfrontovat s Masaříkovými paměťmi⁷, které ovšem nenalezneme ani v seznamu literatury. Blíže Nekola nepodepírá své tvrzení, že Zenkl se *nepřímo podílel na přípravě Manifestu českých spisovatelů* v roce 1917 (s. 37; v poznámce č. 26 na s. 393 pouze uvádí, že spoluautorem manifestu byl Zenklův spolupodílník z nakladatelství Vesmír Jan Heidler). Chybí odkazy na články *Rudého práva* a *Práva lidu*, které po roce 1945 napadaly Zenkla za jeho působení po Mnichovu (s. 116–117). Není doloženo ani tvrzení, že Vladimír Krajina po roce 1945 finančně podporoval ukrajinského nacionalistu a antikomunistu Stepana Banderu (s. 170). V pasáži hodnotící zdánlivě nepochopitelné rozpory v chování národněsocialistického předáka Josefa Davida po roce 1945 (s. 185–186) je zjevné, že autorovi v tomto případě chybí hlubší dějinný ponor – David patřil k těm legionářům, kteří byli zaujati příkladem bolševismu (jakkoli jej v mnoha aspektech vnímali kriticky) a již za první republiky usilovali o prohloubení vztahů mezi Československem a Sovětským svazem.⁸

Na příkladu hodnocení Josefa Davida lze demonstrovat autorův přístup. Tam, kde zazní odpovědné „nevím“, které nese i závazek do budoucna, tam se rodí historik. Autor otevírá některá závažná témata, u nichž si prozíravě uložil jistou zdrženlivost při formulaci závěrů. Jde například o téma odsunu Němců a Maďarů a jeho přijímání nejen politickými stranami po roce 1945 (zde srov. alespoň s. 163, kde konstatuje *nadšení pro vysídlení obou nepohodlných menšin mimo Československo* ze strany předáků ČSNS), ale i příslušníky československého exilu po roce 1948. Především se však jedná o téma vztahů mezi národněsocialistickou a komunistickou stranou. Petr Zenkl je v knize představen jako důsledný soupeř komunistů na komunální i celostátní úrovni, na druhé straně však autor konstatuje kontakty mezi oběma proudy, promítající se až do osobní úrovně. Dozvíme se například, že Zenkl si cenil obětavého

7 MASARÍK, Hubert: *V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata*. Paseka, Praha – Litomyšl 2002, s. 255 n.

8 K působení Josefa Davida a mnohých dalších legionářů (např. Václava Kaplického, Josefa Kopty, Jaroslava Kratochvíla, Zdeňka Fierlingera, Vojty Beneše, Jiřího Sedmíka, Zdeňka Štěpánka ad.) v legionářském odboru Nejedlého Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR srov. KŘEŠTAN, Jiří: *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*. Paseka – Národní archiv, Praha – Litomyšl 2012, s. 245 n.

kobylického starosty, komunisty Václava Šturce (s. 50). Připomeňme rovněž, že při druhé volbě primátorem volili Zenkla na schůzi pražského ústředního zastupitelstva 20. června 1938 také komunisté (s. 96). V době věznění v nacistických koncentračních táborech mu potom komunisté (čeští i němečtí) prokazatelně několikrát zachránili život, jiní se s ním ovšem střetli (dodejme, že Zenkl si z Buchenwaldu přinesl averzi nejen k některým komunistům, ale také k národnímu socialistovi Aloisi Neumannovi a lidovci Josefu Plojharovi, kteří měli sehrát významnou roli po únoru 1948 – k jejich vztahům za války srov. s. 128). Zůstává rovněž otevřena otázka, nakolik národní socialisté akceptovali společně dohodnutý systém Národní fronty nebo zda jej chápali jako ústupek komunistům a od počátku plánovali tento v zásadě vnučený systém *zevnitř revidovat či dál rozvíjet* (s. 144). Velkým tématem rovněž zůstává téma československého socialismu či socialismu s národními rysy, které si obě strany po roce 1945 přivlastňovaly (s. 157).

Čtenáře bude jistě zajímat, jak Martin Nekola uchopil téma protikomunistického exilu po roce 1945 a roli Petra Zenkla v tomto prostředí. Jde o velké, dosud málo probádané téma, které nebude možno komplexně uchopit bez systematického výzkumu, jenž zatím spíše absentuje. O to více lze ocenit faktografický přínos práce, odvíjející se od využití nových pramenů, i některá novátorská či přímo provokující hodnocení. Nekolův pohled na poúnorový exil je kritický. Všimněme si alespoň, jak popisuje jednání výkonného výboru Rady svobodného Československa, jehož vůdčím představitelem Petr Zenkl byl: *Ústřední témata schůzí se rozměňovala v nekonečných hádkách, na jejichž počátku stály banality, dvojsmyslná vyjádření, polovičaté nebo záměrně zkrácené informace. Kupily se, odváděly pozornost, způsobovaly několikrát opuštění zasedací místnosti s prasknutím dveří, přemlouvání k návratu, usmířování, hledání společné řeči a znovu stavění bariér. Zenkl nemálo přispěl k nedobrému rozpoložení, byť si to sám stále nepřipouštěl* (s. 277).

Práce přináší mnoho nových informací o činnosti Rady svobodného Československa, exilové národněsocialistické strany, o působení jejich významných činitelů, ale například také o podpoře exilových organizací ze strany Spojených států amerických. Autorovy závěry jsou na tomto místě nemilosrdně přímočaré: *Záhy se ukázalo, že američtí sponzoři budou požadovat více než jen pravidelná měsíční hlášení o činnosti a výdajích. Exilové komitěty měly věrně následovat zájmy americké zahraniční politiky a pokud možno kopírovat i její měnící se postoje k některým ožehavým tématům na evropském kontinentu* (s. 270). Je ovšem otázkou, zda američtí politici mohli akceptovat nevyzpytatelné chování exilových politiků a poskytovat jim nepodmíněnou podporu.

Martin Nekola nemohl zmapovat exilové prostředí ve všech detailech a v návaznosti na tradice politického života před rokem 1948, cenné ovšem je, že toto prostředí neanalyzuje izolovaně, ale v kontextu mezinárodní situace a poměrů ve Spojených státech amerických. Nevyhýbá se ani tak ožehavým tématům, jako byl „hon na čarodějnice“ zosobněný senátorem Josephem McCarthym. Petr Zenkl či Hubert Ripka (a mnozí další emigranti) byli tehdy vyšetřováni pro podezření z „neamerické činnosti“. Nekola na tuto skutečnost reaguje slovy: *Pronásledování lidí se socialistickými názory a sebemenšími vazbami na Sovětský svaz si nijak nezadalo s tažením represivních orgánů v zemích za železnou oponou* (s. 309). To je ovšem tvrzení zjednodušující, téma by si zasluhovalo důkladnější komparaci.

Exilové prostředí a koneckonců i prostředí politiky v naší vlasti před rokem 1948 nebude podle mě možné analyzovat bez odhalení jemného přediva osobních vazeb mezi jeho aktéry. A to nepůjde bez pracného vyhodnocení vzájemné korespondence, osobních deníků, dodatečně psaných vzpomínek a dalších dokumentů osobní provenience, badatelům nejednou obtížně dostupných. Podobný zorný úhel nepatří k Nekolovým prioritám, ale řadu cenných podnětů v tomto směru přináší. Lze to demonstrovat na některých postřezích o Zenklových osobních vztazích s Edvardem Benešem, Hubertem Ripkou, Otakarem Machotkou, Vladimírem Krajínou, Františkem Klátilem (pasáž o Klátilovi přináší lidsky dojemné momenty, srov. s. 373–374), ale také s Ferdinandem Peroutkou či Jozefem Lettrichem.

Cennou devízou recenzované knihy se jeví fakt, že autor svého hrdinu sice vnímá jako stoupence demokracie a humanitního socialismu, ale nepřistupuje k němu nekriticky. Uvědomuje si jeho *nedostatky v odborných znalostech, v rétorických a přesvědčovacích schopnostech* (s. 177), které se nakonec projevily v neschopnosti mobilizovat členstvo v únoru 1948 (položme ovšem otázku, zda to bylo vůbec možné), kritizuje problémy při realistickém hodnocení situace (nejzřetelněji opět v únoru 1948, kdy se upnul k iluzi, že Edvard Beneš souhlasí s demisí ministrů – srov. s. 225–228) a konstatuje neschopnost předvídavosti a přípravy náhradních řešení (srov. s. 385–386). Na váhu rovněž padá sklon k autoritářství a neochota k dohodám s oponenty. *Dobry politik [...] musí být připraven na každodenní kompromisy, ústupky a prohry. Zenkl takový nebyl a s věkem se jeho omezené schopnosti pochopit motivy a pohnutky soupeřů jen dále rozplývaly* (s. 388). Martin Nekola vidí problém především v některých Zenklových osobních vlastnostech, v jeho *typické výbušné povaze, tvrdohlavosti a zvyku přenášet spory do osobní roviny* (s. 251). Lze si však položit otázku, zda se obecně nejedná o jisté deficity českého demokratismu, kterých koneckonců nakonec využili komunisté ve svém „krátkém pochodu“ k moci.

Publikace Martina Nekoly představuje chvályhodný ediční počín, který jistě vzbudí pozornost historiků a politologů i širšího kruhu zájemců o soudobé dějiny. Autorovi lze jen přát, aby i do budoucna rozvíjel svou schopnost analýzy historických dějů a tříbil své nesporné stylistické schopnosti. Jeho text nepodléhá módním metodologickým směrům historiografie (nalézám tam spíše některé impulzy ze soudobé politikologie), je poctivou narácí příběhu jednoho svědka a aktéra 20. století. I to lze nakonec ocenit jako promyšlenou autorskou volbu. Kniha je vybavena malou, ale kvalitní obrazovou přílohou, soupisem pramenů a literatury a rejstříkem osob. Uživatelský komfort publikace snižuje jen fakt, že nakladatelství zařadilo poznámky za text, a absence cizojazyčného resumé.

◆ Jiří Křest'án